

Jávorszky Béla: Észak-Európa kisebbségei. Budapest, 1991. Magvető, 163.

Jávorszky Béla író, műfordító a skandináv népek irodalmának alapos ismerője s tolmácsolója, jelenleg hazánk finnországi nagykövete hézagpótló könyv megírására vállalkozott: Skandinávia kisebbségeit történetüket, jelenlegi helyzetüket vizsgálta meg, s foglalta össze munkájában. Ilyen áttekintés még Skandináviában sem született. Eddig ugyanis csak az egyes kisebbségekről készültek elemzések. Ez a mű, amely bevallottan nem a szigorú tudományosság jegyében íródott népszerű, mindenki számára megemészthető formában tárja eléink Észak-Európa kisebbségeinek sorsát.

A kötet első fejezete röviden fölvezet a Skandinávia történetében lejátszott népmozgásokat, a határváltoztatásokat, amelyek általában a kisebbségek létrejöttéhez vezettek. Míg Svédország, Norvégia és Dánia lakossága nem nagyon vándorolt, addig a finnek - kényszerűségből - meglehetősen mobilak voltak, s így jöttek létre kisebbségei Svédországban és Norvégiában. Megismerkedhetünk a térség két volt nagyhatalmának kisebbségi politikájával, amely az idők során meglehetősen sokat változott. Szó esik itt - talán a szükségesnél kicsit szűkszavúbban - Skandinávia zsidó és cigány lakosságának történetéről, sorsáról, az itt is fel-felbukkanó antiszemitizmusról, a cigánység beilleszkedési problémáiról.

Az egyes kisebbségi csoportokat elemző fejezetek között az első Skandinávia őslakóiról, a lappokról szól. (Számuk ma a három országban együttesen körülbelül 60 000, közülük azonban 20 000-nél is kevesebben beszélik anyanyelvüket.) Őket a térség későbbi meghódítói először gyarmatosították, majd minden eszközzel - s szinte teljes sikerrel - igyekeztek beolvasztani. Egy olyan kisebbség esetében, amely anyaországgal és kollektív jogokkal nem rendelkezik, ez viszonylag egyszerű feladat. A lappok helyzetét, a skandináv lapp-politikát egészen a 19. század közepéig hol a jóindulatú gyámkodás, hol a gazdasági kizsákmányolás jellemezte. Az ekkor kezdődő asszimilációs folyamatban - amely a nemzetállami eszme kialakulásának szoros következménye - a norvégok jártak az élen. Az iskolarendszer teljes körű átszervezésével, nagyarányú betelepítéssel igyekeztek felszámolni a lapp kultúrát. Svédországban és Finnországban - ahol egyébként a norvégiainál jóval kisebb a lapp népesség száma - valamivel kedvezőbb volt a helyzet, de az asszimilációs törekvések itt is erőteljesen éreztették a hatásukat. A helyzet a második világháborút követően fordult jobbra. Először a finnek, majd a svédek, s legkésőbb - csupán az 1970-es években - a norvégok nyitottak. Néhány településen ma már lehetőség van a teljes körű lapp nyelvű oktatásra, van rádiójuk, újságjuk, amely az országhatárokon át is képes közvetíteni. Területi autonómiával azonban még mindig nem rendelkeznek. Mire ez is megszűnhet, talán már késő, lehet, hogy a folyamat visszafordíthatatlanná vált.

A következő fejezetek a Norvégiában és Svédországban élő finn kisebbségi csoportokkal foglalkoznak. A kvének - akiknek száma mintegy 40 000-re tehető, közülük azonban csupán 5000-en beszélnek finnül - Finnország keleti területeiről vándoroltak a 17., illetve a 19. században Norvégiába. Égetéses-irtásos földműveléssel foglalkoztak, ami igen gyakori helyváltoztatásra kényszerítette őket. Sorsuk szorosan összekapcsolódott a norvégiai lappokéval. Az erőszakos norvégosítási törekvések itt is jelentős eredményeket értek el, s a Finnországtól való meglehetősen nagy távolság, valamint a szétszórt - egymástól több száz kilométerre levő - településeken való élés sem kedvezett ennek a kisebbségnek. Az 1930-as évekre gyakorlatilag elvesztették anyanyelvüket. S bár mára a kvéneknek országos szervezetük van, anyanyelvi oktatást követelnek maguknak, szinte már alig akadnak közöttük, akik beszélnek finn anyanyelvüket.

A Tornió-völgyi finnek 1809 óta tartoznak Svédországhoz, amikor is a határt az Orosz Birodalom és Svédország között a Tornió folyónál határozták meg, kettévágva ezzel a folyó két partján élő népességet. A 19. század végéig ez nem okozott különösebb hátrányt

számukra, attól kezdve azonban ők is a kvének, illetve a lappok sorsára jutottak, csak ezúttal Svédország törekedett az asszimilációra. Ebben az esetben ezt a nyomorúságos körülmények között élő finnek és a sokkal fejlettebb Svédország között feszülő ellentét is elősegítette. Az 1920-as, 30-as években, amikor az önálló fiatal Finnországban napirendre került a Tornió-völgyiek esetleges Finnországhoz való csatolása, a svédek engedményeket tettek a finn nyelv helyzetének javítására, a kisebbség identitástudata már meg lehetőségen bizonytalanná vált. Ma egy maroknyi értelmiségi csoport próbálja feléleszteni többé-kevésbé már feledésbe merült finn tudatukat. Számukat 4070 000 közöttire becsülik.

A kelet-finnországi Szavóból a 16. század végétől több hullámban bevándorló erdei finnek szétszórt települései behálózták a svéd-norvég határ déli szakaszának mindkét oldalát. Egyes csoportjaik szinte teljes elszigeteltsége tette lehetővé, hogy közel 300 éven át sikerült megőrizniük nyelvüket és kultúrájukat. A 19. század végétől azonban ők is beolvadtak környezetükbe, felszívták őket a városok, s napjainkra ennek az archaikus kultúrának csak tárgyi emlékei maradtak meg, kisebb tanyamúzeumok formájában.

Az eddig említett kisebbségek helyzetétől gyökeresen eltér a Skandinávia legnagyobb kisebbségi csoportját alkotó finnországi svédeké. (Számuk mintegy 300 000.) Ez a fogalom csupán az 1890-es évektől, a finn nemzetté válás óta létezik, hiszen a svéd kultúra sokáig uralkodó volt ezen a területen. S bár százalékos arányuk rohamosan csökkent, ma is teljes egyenjogúságban élnek finn társaikkal. Finnország hivatalosan kétnyelvű, ami azt jelenti, hogy a hazai svédesség formálisan nem minősül kisebbségnek. Talán egyedül az jelent problémát, hogy a dél-finnországi svédek - az iskolahálózat jobb kiépítettsége folytán kedvezőbb helyzetben vannak a nyugati partvidéken élő társaiknál. A finnországi svéd kisebbség helyzete példamutató lehet a világ valamennyi országa számára.

A Svédország és Finnország között található, 1921 óta Finnországhoz tartozó, 22 000-es lélekszámú, teljesen svéd nyelvű Åland (finnül Ahvenanmaa) szigetcsoporthoz egészen egyedülálló államjogi státusznak örvend, szinte teljes szuverenitást élvez. Saját képviselőháza, kormánya van, amelynek hatáskörébe a külügyek, pénzügyek és hadügyek kivételével minden beletartozik. Svédországhoz való - természetes - kötődése egyáltalán nem jelenti az anyaországhoz tartozás esetleges igényét.

Más utat kellett járnia a Dániához tartozó németségnek. Számuk 17-20 000-re tehető. Schleswig tartomány lakossága 1920-ban népszavazással döntötte el, melyik országhoz kíván tartozni. A kisebbségek helyzete a határ mindkét oldalán 1955-től - ekkor lépett be az NSZK a NATO-ba -vált igazán rendezetté. Mindkét ország támogatja a kisebbség anyanyelvi iskoláztatását, amit a határok átjárhatósága is megkönnyít. A kisebbségi tudat meggyengülését, a beolvadás, elvándorlás veszélyét legszembetűnőbb külső jelként a kétnyelvű feliratok hiánya jelzi.

A kötet utolsó fejezetét annak szenteli a szerző, hogy világos különbséget tegyen Észak-Európa kisebbségei és az újabb bevándorlók között, ezzel indokolva azt, hogy az utóbbiakkal miért nem foglalkozott.

Az egyes fejezetek a kisebbségi helyzet felmérésén túl igyekeznek a kialakult állapot történelmi gyökereire rámutatni, bemutatják a lakosság társadalmi, foglalkozási megoszlását, a kultúra területén felmutatható eredményeit.

Jávorszky Béla tárgyilagos, igen árnyalt képet rajzol Skandinávia kisebbségben élő népeiről. Bár ezzel a sokakban élő idillikus képbe sötét felhők is kerülnek, mégis, vagy talán éppen ezért fontos ez a könyv. Megtudhatjuk belőle, hogy a demokrácia bölcsőjének tartott skandináv országokban is voltak, vannak problémák a kisebbségi sorsot illetően, de a negatív és pozitív példák egyaránt tanulsággal szolgálhatnak számunkra, akik itt Közép- és Kelet-Európában. nem tudjuk megnyugtatóan megoldani ezeket a kérdéseket.